Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

(1). Aribjonov M.U. The Role of Dialect in Shaping Regional Identity. XXI asrning ilmiy-amaliy tadqiqotlari. 2024, p. 236–237.

(2). Mazhitayeva S., Rapisheva Z.D., Tuite Y.Y., Nygmetova N.T., Zhetpisbay S., Karmanova S.B. The Theory of Linguistic Personality, Its Structural and System Characteristics. Opcion. 2019, Año 35, Especial №19, p. 3089.

(3). Zokirova N.S. Linguistic Picture of the World as a Projection of the Conceptual System of Consciousness // Bukhara State University. 2022, p. 1–2.

(4). Беленкевич Е.В. Языковой и ментальный портрет диалектной языковой личности в русле лингвоперсонологии. "Мир науки, культуры, образования, 2019, № 6 (79), с. 493, 495.

(5). Борисова О.Г., Костина Л.Ю. Литературно-диалектная языковая личность как выразитель народно-речевой культуры. "Филология и человек", 2020, № 4, с. 76.

(6). Галимова Д.Н. Неконтролируемость жизни как одна из ключевых характеристик диалектной картины мира. Когнитивная диалектология. 2018, с. 520.

(7). Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. М., "Наука", 1987, с. 3.

(8). Ильина Е.Н. Диалектная языковая личность в фокусе лингвистических проблем. Филологические науки. 2015, с. 795.

(9). Радченко О.А., Закуткина Н.А. Диалектная картина мира как идиоэтнический феномен. "Вопросы языкознания", 2004, № 6, с. 25, 26, 39–40.

Matxolikova Nilufar Shukurillayevna (O'zbekiston Milliy univasiteti tayanch doktoranti; Toshkent, O'zbekiston; e-mail: nilufar260783@gmail.com)

SPORT DISKURSIDA FRAZEOLOGIZMLARNING MADANIY-PRAGMATIK TAHLILI

Annotatsiya. *Mazkur maqolada sport diskursida qo'llaniladigan frazeologik birliklarning madaniy va pragmatik xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda sport frazeologizmlarining semantik barqarorligi, metaforik kengayishi hamda turli diskurslarda (siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy va media) pragmatik transformatsiyasi yoritiladi. Shuningdek, ularning milliy madaniyat tizimidagi o'rni va ommaviy axborot vositalaridagi kommunikativ funksiyalari ilmiy asosda tahlil etiladi.*

Kalit so'zlar: *frazeologizm, sport diskursi, madaniy pragmatika, metafora, diskurslararo ko'chuvchanlik, media til.*

Матхоликова Нилуфар Шукуриллаевна (Докторант базовой докторантуры, Национальный университет Узбекистана, Ташкент, Узбекистан; E-mail: nilufar260783@gmail.com)

КУЛЬТУРНО-ПРАГМАТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ В СПОРТИВНОМ ДИСКУРСЕ

Аннотация. *В данной статье анализируются культурные и прагматические особенности фразеологических единиц, используемых в спортивном дискурсе. Исследование охватывает семантическую устойчивость спортивных фразеологизмов, их метафорическое расширение и прагматическую трансформацию в различных дискурсах (политическом, социальном, экономическом и медиадискурсе). Также рассматривается их роль в национальной культурной системе и коммуникативные функции в текстах средств массовой информации.*

Ключевые слова: *фразеологизм, спортивный дискурс, культурная прагматика, метафора, междискурсивная трансформация, язык СМИ.*

Matxolikova Nilufar Shukurillayevna (PhD (Basic Doctoral) Researcher, National University of Uzbekistan Tashkent, Uzbekistan; E-mail: nilufar260783@gmail.com)

CULTURAL AND PRAGMATIC ANALYSIS OF PHRASEOLOGICAL UNITS IN SPORTS DISCOURSE

Annotation. *This article analyzes the cultural and pragmatic aspects of phraseological units used in sports discourse. The study focuses on the semantic stability of sports-related phraseologisms, their metaphorical expansion, and their pragmatic transformation across different discourses such as political, social, economic, and media discourse. It also examines their role in the national cultural system and their communicative functions in mass media texts.*

Keywords: *phraseological units, sports discourse, cultural pragmatics, metaphor, interdiscursive transfer, media language.*

Kirish (Introduction). Zamonaviy tilshunoslikda frazeologik birliklar nafaqat tilning tayyor ifoda vositalari sifatida, balki jamiyatning madaniy, kognitiv va kommunikativ tajribasini aks ettiruvchi muhim

lingvistik hodisa sifatida o‘rganilmoqda. Ayniqsa, sport diskursi metaforik tafakkur eng faol namoyon bo‘ladigan sohalardan biri hisoblanadi.

Sportga oid frazeologizmlar dastlab jismoniy faoliyat, musobaqa va raqobatni ifodalash uchun shakllangan bo‘lsa-da, zamonaviy diskurslarda ular siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy jarayonlarni tasvirlashda ham keng qo‘llanilmoqda. Bu holat ularning semantik kengayishi va pragmatik transformatsiyasini ko‘rsatadi.

Ushbu maqolaning asosiy maqsadi sport diskursiga oid frazeologizmlarning madaniy-pragmatik xususiyatlarini aniqlash, ularning turli kommunikativ muhitlardagi funksional o‘zgarishlarini tahlil qilish va diskurslararo ko‘chuvchanlik mexanizmlarini ochib berishdan iborat.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili (Literature review). Frazeologiya tilshunoslikning muhim sohasi sifatida barqaror birikmalarni o‘rganadi. W.Fleischer [1], H.Burger va E.Donalies kabi olimlar frazeologizmlarni nafaqat lingvistik birlik, balki madaniy kod sifatida ham talqin qiladilar.

Sport diskursi esa lingvokognitiv nuqtayi nazardan “raqobat modeli” asosida qurilgan kommunikativ tizimdir. Bu diskursda harakat, g‘alaba, mag‘lubiyat, tayyorgarlik va strategiya kabi konseptlar markaziy o‘rinni egallaydi [2]. Shu sababli sport frazeologizmlari ko‘pincha metaforik kengayishga ega bo‘lib, boshqa diskurslarga oson ko‘chadi.

Tadqiqot metodologiyasi (Research methodology). Mazkur tadqiqotda frazeologik birliklarni tahlil qilish uchun kompleks lingvistik yondashuv qo‘llanildi. Asosiy metod sifatida korpus tahlili usuli tanlanib, O‘zbekiston va Germaniya ommaviy axborot vositalari (Yangi O‘zbekiston hamda nemis tilidagi Frankfurter Allgemeine gazetalari) materiallari asos qilib olindi.

Shuningdek, tahlil jarayonida quyidagi metodlar qo‘llanildi:

- **deskriptiv metod** – sport diskursiga oid frazeologizmlarning lingvistik tavsifi uchun;
- **kontekstual tahlil** – frazeologizmlarning real nutqdagi ma’no va pragmatik funksiyasini aniqlash uchun;
- **qiyosiy tahlil** – o‘zbek va nemis media matnlaridagi frazeologik birliklarning diskursiv o’zgarishini solishtirish uchun;
- **kognitiv yondashuv** – metaforik kengayish va konseptual modellarni aniqlash uchun.

Mazkur metodologiya frazeologizmlarning nafaqat lingvistik, balki madaniy va pragmatik xususiyatlarini kompleks tarzda yoritishga imkon berdi.

Tahlil va natijalar (Analysis and results). Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, sport diskursiga oid frazeologik birliklar inson faoliyatini konseptuallashtirishda muhim lingvokognitiv vosita hisoblanadi. Ularning asosiy kognitiv modeli **“kurash – yutuq – natija”** sxemasi atrofida shakllanib, hayotiy va ijtimoiy jarayonlarni sport metaforasi orqali idrok etishga xizmat qiladi.

Ushbu modelda “kurash” bosqichi faoliyatga kirishish va tayyorgarlikni, “yutuq” maqsad sari harakat natijasini, “natija” esa erishilgan yakuniy muvaffaqiyatni ifodalaydi. Shu tariqa, sport frazeologizmlari dinamik jarayonlarni bosqichma-bosqich aks ettiradi.

Tahlil qilingan materiallarda quyidagi birliklar ushbu modelni yaqqol namoyon etadi:

- ***maydonga chiqmoq*** – faoliyatni boshlash, raqobatga kirishish.

O‘zbek OAV misolida: *“Navbahor” jamoasi bugungi uchrashuvda yoshlar tarkibi bilan maydonga chiqdi.* [Yangi O‘zbekuston, № 38. 23-may, 2025]. Nemis OAV misolida: *Der Verein „Navbahor“ ist im heutigen Spiel mit einer jungen Mannschaft auf den Platz gegangen.*

- ***bel bog‘lamoq*** – jiddiy tayyorgarlik va qat’iyat.

O‘zbek OAV misolida: *Jamoa ikkinchi davrada yo‘qotilgan ochkolarni tiklashga jiddiy* ***bel bog‘ladi.*** [Yangi O‘zbekiston, № 42. 28-may, 2025]. Nemis OAV misolida: *Die Mannschaft hat* ***sich fest vorgenommen****, die verlorenen Punkte in der Rückrunde wieder aufzuholen.*

- ***qo‘lga kiritmoq*** – yutuqqa erishish.

Nemis OAV misolida: *Die Mannschaft hat im wichtigen Spiel einen Sieg errungen.* [Frankfurter Allgemeine, Juni, 2025]. O‘zbek OAV misolida: *Jamoa muhim uchrashuvda g‘alabani qo‘lga kiritdi.*

- ***yuqori marralarni zabt etmoq*** – eng yuqori natijaga erishish.

Nemis OAV misolida: *Junge Athleten erzielen bei internationalen Wettbewerben Spitzenleistungen.* [Frankfurter Allgemeine, November, 2025]. O‘zbek OAV misolida: *Yosh atletlar xalqaro musobaqalarda yuqori marralarni zabt etmoqda.* ***qiyinchiliklarni yengib o‘tmoq*** – to‘siqlarni bartaraf etish

O‘zbek OAV misolida: *Jamoa og‘ir o‘yinga qaramay barcha qiyinchiliklarni yengib o‘tdi.* Nemis OAV misolida: *Trotz eines schwierigen Spiels hat die Mannschaft alle Herausforderungen* ***überwunden.***

Ushbu frazeologizmlar nafaqat sport jarayonini, balki ijtimoiy, siyosiy va kasbiy faoliyatni ham metaforik tarzda ifodalashga xizmat qiladi. Bu esa ularning lingvokognitiv universalligi va diskurslararo ko'chuvchanligini tasdiqlaydi.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, sport frazeologizmlari til tizimida oddiy ifoda emas, balki konseptual fikrlashni shakllantiruvchi kognitiv strukturalardir.

Madaniy jihatdan qaralganda, sport frazeologizmlari milliy madaniyatning muhim komponenti hisoblanadi. Ular jamiyatning qadriyatlar tizimini, xususan mehnatsevarlik, raqobatbardoshlik va muvaffaqiyatga intilish kabi tushunchalarni ifodalaydi. Masalan, "yuqori marralarni zabt etmoq" iborasi nafaqat sportdagi yutuqni, balki ijtimoiy va professional muvaffaqiyatni ham anglatadi. Bu esa til va madaniyat o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni namoyon etadi. Shuningdek, sport frazeologizmlari milliy mentalitetda optimizm va harakatga undovchi lingvokognitiv resurs sifatida ham xizmat qiladi.

Pragmatik jihatdan sport frazeologizmlarining vazifalari ularning kommunikativ maqsadiga bog'liq holda o'zgaradi. Ular informativ ("maydonga chiqmoq"), baholovchi ("qo'lga kiritmoq"), emotsional ("bel bog'lamoq") va metaforik funksiyalarni bajaradi. Metaforik funksiya orqali ular boshqa diskurslarga ham ko'chadi, masalan siyosiy diskursda "siyosiy maydonga chiqmoq", iqtisodiy diskursda "bozorga chiqmoq" shaklida qo'llaniladi.

Sport frazeologizmlarining muhim xususiyatlaridan biri ularning **diskurslararo transformatsiyasidir**. Bu jarayonda semantik yadro saqlanadi, biroq pragmatik vazifa o'zgaradi. Masalan, "qo'lga kiritmoq" sportda g'alabani anglatsa, siyosatda muvaffaqiyatni, iqtisodda esa foyda yoki resursni ifodalaydi. Bu holat frazeologizmlarning semantik invariantligi va pragmatik dinamizmi o'rtasidagi muvozanatni ko'rsatadi.

Ommaviy axborot vositalarida sport frazeologizmlari ekspressivlik va ta'sirchanlikni oshirish vositasi sifatida keng qo'llaniladi. Jurnalistik matnlarda ular axborotni obrazli va jonli ifodalashga xizmat qiladi. Masalan, "maydonga chiqdi" iborasi siyosiy kontekstda yangi siyosiy kuchning paydo bo'lishini bildiradi.

Xulosa qilib aytganda, sport frazeologizmlarining madaniy-pragmatik tahlili ularning statik emas, balki dinamik lingvistik birliklar ekanini ko'rsatadi. Ularning ma'nosi kontekst, diskurs va kommunikativ maqsadga qarab o'zgaradi. Bu esa frazeologizmlarni nafaqat lingvistik, balki kognitiv va madaniy hodisa sifatida ham o'rganish zarurligini tasdiqlaydi.

Xulosa. Sport diskursiga oid frazeologizmlar nafaqat sport faoliyatini ifodalovchi birliklar, balki keng madaniy va pragmatik yuklamaga ega lingvistik vositalardir. Ular turli diskurslarda metaforik kengayishga ega bo'lib, jamiyatning madaniy va kommunikativ ehtiyojlarini aks ettiradi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, sport frazeologizmlari:

- madaniy kod sifatida ishlaydi;
- pragmatik transformatsiyaga ega;
- diskurslararo ko'chuvchanlik xususiyatiga ega;
- OAV tilida ekspressiv vosita sifatida muhim rol o'ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

(1). Fleischer W. Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache.
(2). Burger H. Phraseologie: Eine Einführung.
(3). Donalies E. Basiswissen Deutsche Phraseologie.
(4). Palm C. Phraseologie: eine Einführung.
(5). Berdychowska Z. Phraseologie als Schnittstelle von Sprache und Kultur.
(6). Schemann H. Synonymwörterbuch der deutschen Redensarten.